GENRE CHARACTERISTICS OF THE POEMS IN “BAYOZI SULTON”

Sodiqova Maftuna Baxtiyor qizi
Teacher, General Secondary School No. 34

Abstract

This paper examines the genre features of the poems included in “Bayozi Sulton”, an important written source associated with the literary environment of Khorezm in the nineteenth century. It discusses the distinctive characteristics and relative frequency of the ghazal, mukhammas, musaddas, and qasida, as well as the significance of the collection’s genre composition for studying Sultani’s literary heritage.

Keywords

“Bayozi Sulton”, Sultani, Khorezm literary environment, ghazal, mukhammas, musaddas, qasida, genre, manuscript studies, textual scholarship.

“BAYOZI SULTON” ASARIDAGI SHE’RLARNING JANRIY TAVSIFI

Sodiqova Maftuna Baxtiyor qizi [34-son umumiy o‘rta ta’lim o‘qituvchisi]

Annotatsiya. Mazkur tezisda XIX asr Xorazm adabiy muhitining muhim yozma manbalaridan biri bo‘lgan “Bayozi Sulton” qo‘lyozmasidagi she’rlarning janriy xususiyatlari tahlil qilinadi. Asarda uchraydigan g‘azal, muxammas, musaddas va qasida janrlarining o‘ziga xos jihatlari, ularning miqdoriy nisbati hamda mavzuviy yo‘nalishlari yoritiladi. Shuningdek, janriy tarkibning Sultoniy ijodiy merosini o‘rganishdagi ahamiyati ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: “Bayozi Sulton”, Sultoniy, Xorazm adabiy muhiti, g‘azal, muxammas, musaddas, qasida, janr, qo‘lyozma, matnshunoslik.

Kirish. O‘zbek mumtoz adabiyoti tarixini o‘rganishda qo‘lyozma bayozlar alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday manbalar shoirlar ijodini saqlash, she’riy janrlarning taraqqiyotini kuzatish va muayyan davr adabiy muhitining o‘ziga xos xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi. Ayniqsa, XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Xorazmda

shakllangan adabiy muhitda bayozchilik va devonchilik an’analari rivojlangan. “Bayozi Sulton” Xorazm adabiy merosini o‘rganishda muhim manbalardan biridir. Mazkur qo‘lyozmadagi she’rlarning janriy tarkibini o‘rganish shoir ijodining shakliy va mavzuviy xususiyatlarini aniqlash, uning mumtoz she’riyat an’analari bilan aloqasini yoritishda ahamiyatga ega.

Asosiy qism. “Bayozi Sulton” asari janriy tarkibining rang-barangligi bilan ajralib turadi. Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo‘lyozmalar fondida saqlanayotgan 1163-raqamli bayozda 117 ta g‘azal, 16 ta muxammas, 1 ta musaddas va 2 ta qasida mavjud. Qayd etilgan she’rlar jami 136 tani tashkil etadi [1].

Janrlar miqdorining bunday nisbati bayozda g‘azalning yetakchi o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, muxammas, musaddas va qasidalarning mavjudligi Sultoniy ijodida mumtoz she’riyatning turli shakllaridan foydalanilganini ko‘rsatadi.

G‘azal janri. “Bayozi Sulton”dagi eng ko‘p sonli janr g‘azaldir. Mumtoz adabiyotda g‘azal ishqiy kechinmalar, yor vasfi, hijron, visol va insoniy tuyg‘ularni ifodalashga xizmat qiladi. Bayozdagi g‘azallarni tahlil qilishda ularning mavzusi, qofiya-radif tizimi, vazni va badiiy san’atlariga e’tibor qaratish lozim. Bayozning hamd mazmunidagi g‘azal bilan boshlanishi mumtoz she’riyatdagi an’anaviy kompozitsion tamoyillar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin; bu xususiyat qo‘lyozma matni asosida tekshirilishi zarur. Muxammas janri. Asarda 16 ta muxammasning mavjudligi ushbu janrning Sultoniy ijodida muhim o‘rin tutganini ko‘rsatadi. Muxammas besh misrali bandlardan tashkil topadi. Mumtoz adabiyotda muxammas mustaqil yaratilishi yoki boshqa shoir g‘azaliga bog‘lanishi mumkin. Shu sababli bayozdagi muxammaslarning qaysi g‘azallarga bog‘langanini, taxmis xususiyatlarini va qofiya tizimini aniqlash Sultoniyning adabiy an’analar bilan munosabatini o‘rganishga yordam beradi.

Musaddas janri. Bayozda bir dona musaddas qayd etilgan. Musaddas olti misrali bandlardan tashkil topuvchi she’riy shakldir. Ushbu janr namunasini alohida o‘rganish

orqali Sultoniy she’riyatida bandli shakllardan foydalanish mahorati, mazmuniy yo‘nalish va badiiy ifoda xususiyatlarini aniqlash mumkin.

Qasida janri. “Bayozi Sulton”da ikki qasidaning mavjudligi shoir ijodida qasida shakliga ham murojaat qilinganini ko‘rsatadi. Mumtoz adabiyotda qasida hamd, madh, tarixiy voqea yoki muhim shaxsni ulug‘lash kabi maqsadlarda yaratilgan. Biroq bayozdagi qasidalarning aniq mavzusi va g‘oyaviy yo‘nalishini belgilash uchun ularning to‘liq matnini tahlil qilish lozim. Janriy tavsifni faqat she’rlar sonini sanash bilan cheklash yetarli emas. Har bir she’rning vazni, qofiyasi, radifi, kompozitsiyasi, mavzusi va badiiy san’atlarini tahlil qilish janriy xususiyatlarni chuqurroq ochib beradi. Xususan, muxammaslarning taxmis yoki mustaqil muxammas ekanini, qasidalarning madhiyaviy yoki boshqa mazmunda yozilganini bevosita matn asosida aniqlash zarur.

Xulosa. “Bayozi Sulton” asarining janriy tarkibi Sultoniy ijodining rang-barangligini hamda Xorazm mumtoz adabiy muhitida shakllangan poetik an’analarning davomiyligini ko‘rsatadi. Qo‘lyozmada 117 ta g‘azal, 16 ta muxammas, 1 ta musaddas va 2 ta qasidaning mavjudligi g‘azal janrining yetakchi o‘rinda ekanini tasdiqlaydi. Asarni janriy, mavzuviy va matniy jihatdan kompleks o‘rganish Sultoniyning ijodiy mahoratini va Xorazm adabiy muhitidagi o‘rnini yanada aniqroq belgilashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. “Bayozi Sulton”. O‘zbekiston Respublikasi Abu Rayhon Beruniy nomidagi Sharqshunoslik instituti qo‘lyozmalar fondi. — 1163-raqamli qo‘lyozma.

2. Sodiqova, M. B. “Bayozi Sulton” asari tavsifi va tasnifi // International Journal of Scientific Researchers. — 2025. — Vol. 10, Issue 1. — B. 397–401.

3. Umarova, S. Xorazm adabiy muhitida devonchilik an’anasi // O‘zbekiston: til va madaniyat. Adabiyotshunoslik. — 2022. — 2-son. — B. 14–25.

4. http: // xorazmiy.uz

5. www. Student.ru